

УДК 378;372.881.1

ТИПИ ВІДМІН ЛАТИНСЬКОГО ІМЕННИКА ЯК СКЛАДОВА ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ-ФІЛОЛОГІВ

Третьякова К.В.

Рівненський державний гуманітарний університет

В статті аргументовано загальнокультурне значення латинської мови. Наголошено на важливості її вивчення в умовах модернізації системи освіти. Підкреслено ціннісні орієнтири класичних мов. Визначено та описано критерії відбору граматичного матеріалу типів відмін латинського іменника. Конкретизовано знання та навички, необхідні для формування граматичної компетенції майбутніх педагогів-філологів.

Ключові слова: типи відмін латинського іменника, граматична компетенція, критерій відбору.

Сучасний етап історії людства позначений інтенсивним зростанням інформаційно-культурної взаємодії як у буденному житті, так і в освітньому середовищі, що актуалізує серед завдань освіти загальногуманістичний вектор. Зміна напрямку освітньої парадигми виступає як умова й рушій творчого розвитку особистості, а отже розширення методичного забезпечення (засобів, форм, методів навчання, створення й впровадження різноманітних «зворотних зв'язків» тощо) і трансформації самого змісту освіти.

Переорієнтація сутності освіти майбутніх педагогів-філологів покликана переформатувати відношення до процесу навчання з репродуктивного на результативний, креативний, інновативний.

Per aspera прокладається новий шлях освіти, кінцевою метою якої є перехід від «людини освіченої» до «людини культури». Суспільство поступово наближається до такого пункту, в якому культура буде квінтесенцією буття людини.

Пріоритетність напрямків та умов розвитку освіти сфокусовано на становленні сучасної особистості, прищепленні їй культури, що акумулює в собі соціально-духовний спадок поколінь і переведення його в особистий досвід кожної окремої людини. Формування навичок адекватного розуміння людей та культур, відмінних, віддалених від сучасників часовими та просторовими рамками, позитивно впливають на побудову ієрархії цінностей, в котрій духовне переважає над матеріальним. Подібний підхід до освіти дозволяє духовно багатій особистості бути соціально, релігійно та етнічно терпимою, конструктивно взаємодіяти у світовому соціумі.

Такий культурологічний підхід за ключове обирає поняття «універсальність», що виступає тут синонімом категорії «цілісність». Цілісність передбачає всезагальне знання про світ, знакові системи, а саме мови, що одночасно використовуються декількома галузями реалій.

Побіжний погляд на проблеми освіти минулих, ХІХ та ХХ, століть, коли освітянами активно обговорювались проблеми співвідношення природничого та гуманітарного знання, зміни в методиці викладання, особистість вчителя та його вплив, гуманізація відносин в системі «вчитель – учень», дає можливість побачити за універсальністю тодішньої освіти «зразкову» базу, а саме вивчення класичних мов. Вже тоді було очевидним, що класика, народжена античністю, присутня в усіх епохах, є свого роду будівельним матеріалом, що скріплює культуру й духовність кризь

століття. Широко відома думка про надмірність, елітарність та снобізм класики, погляд на класичні мови, як на «крамницю старожитностей» із вишуканим, естетично гарним товаром, але мало кому цікавим і потрібним, легко заперечується фактом незакінченості спорів розпочатих до Сократа та незакінчених й до тепер.

Не новим є визнання дисципліни «Латинська мова» як курсу, що дає студентові поняття системності мови та структурованості її складових, як то морфологія, граматики, синтаксис, без розуміння та оволодіння котрими вивчення сучасних європейських мов є неможливим. В галузі викладання латинської мови зроблено вже багато, зокрема, стали академічними посібники та підручники як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, складено комплекси вправ та завдань, укладено хрестоматії для аудиторного та самостійного читання, надруковано словники та збірки латинських сентенцій, захищено дисертаційні дослідження (див. огляд [4, с. 6-8; 5]). У теорії та практиці навчання та викладання латинської мови набуто чималий досвід у вітчизняній (Й. Кобів, Л.В. Коленцова, В. Шовковий Є. Скоробогата, О. Сутула) та зарубіжній (Н. Кацман, В. Нікольський, А. Хамурзова, С. Винничук, О. Алтонен, О. Цивкунова, D. Carpenter та інші) педагогіці.

Курс латинської мови у Рівненському державному гуманітарному університеті має три залікові кредити (90 годин), що включає усі форми робіт, передбачені Програмою: аудиторну (лекції та практичні заняття), самостійну роботу, виконання індивідуально-творчих завдань. Курс «Латинської мови» традиційно відноситься до загально-гуманітарних обов'язкових дисциплін на першому курсі спеціальностей «Середня освіта» і «Філологія (переклад)».

З огляду на це актуальність даної праці вбачаємо у малодослідженому питанні навчання студентів-філологів типів відмін латинського іменника з позицій компетентнісного підходу до формування знань, вмінь та навичок використання іменної парадигми відмінювання не лише з практичною метою, а також для розуміння, зокрема, в історично-порівняльному аспекті загальномовознавчих питань ієрархічної будови мови та універсальності мовних (граматична омонімія) і граматичних явищ.

Мета праці – окреслити та систематизувати об'єм граматичних форм та семантико-функціональних значень латинського іменника в обсязі необхідному майбутньому педагогу-філологу. До-

сягнення даної мети можливе за умов покрово-го розв'язання наступних завдань: 1) опис наявних критеріїв відбору, подачі та об'єму навчального матеріалу з латинської мови; 2) систематизація знань та навичок покликаних сформувати граматичну компетенцію майбутніх педагогів-філологів; 3) укладання рекомендацій для організації навчання типів відмін латинського іменника на факультетах іноземної філології.

Об'єкт дослідження – процес навчання латинської мови на факультеті іноземної філології РДГУ.

Предмет дослідження – розроблення методики формування граматичної компетенції майбутніх педагогів-філологів на матеріалі типів відмін латинського іменника.

Для теоретичного обґрунтування основних положень праці послуговуємося наявними науковими розробками і рекомендаціями викладеними у низці публікацій та дисертаційних дослідженнях В. Шовкового і Т. Сторчової [4; 5].

Дослідження виконано в рамках комплексної науково-дослідної теми кафедри методики викладання іноземних мов Рівненського державного гуманітарного університету «Сучасні тенденції розвитку методики викладання іноземних мов у контексті діалогу культур», державний реєстраційний номер 0117U6941 (супровідний лист 01-09/1543 від 08.11.2017 р.) і входить до науково-методичних інтересів авторки.

Висновки дослідження дозволили проаналізувати та скоригувати навчальну та робочу програми дисципліни «Латинська мова» для підготовки студентів-бакалаврів 1 курсу напрямів 014 «Середня освіта» і 035 «Філологія. Мова і література» факультету іноземної філології РДГУ. Результати дослідження впроваджуються у навчальний процес.

Т. Сторчова зокрема зауважує, що критерії відбору, що слугують водночас інструментом і маркерами включення мовної одиниці в учбовий матеріал визначені й описані лінгводидактикою наступні: критерій граматичної репрезентативності, критерій професійно-практичної цінності й необхідності, критерій словотвірної цінності, критерій частотності, критерій врахування рідної мови, критерій опори на іноземну мову [3, с. 108].

За кожним із наведених критеріїв пропонуємо своє бачення змісту, обсягу та презентації матеріалу достатнього для формування граматичної компетенції майбутнього педагога-філолога.

За критерієм граматичної репрезентативності визначаємо обсяг матеріалу достатній як для представлення основних мовних характеристик типів відмін латинського іменника, так і для їх впізнавання та визначення на рівні словоформи, словосполучення, речення, тексту. Відібраний лексичний матеріал поступово вводиться та опрацьовується через виконання різних видів завдань і вправ. Лексичні одиниці добираються таким чином, щоби на етапі ознайомлення студент мав змогу побачити іменники п'яти відмін, родову приналежність іменників кожної відміни, закінчення називного та родового відмінків, іменники-винятки з роду; наступний етап – тлумачення доцільності запису іменників у скороченій словниковій формі шляхом порівняння із рідною

мовою, формулювання правила «приналежності іменників латинської мови до тої чи іншої відміни». Для унаочнення критерію граматичної репрезентативності ми відібрали близько 40 іменних лексем (див. таблиця 1).

Критерій професійно-практичної цінності й необхідності визначає обсяг матеріалу, що не переважуючи кількісно, дозволяє почати закладати основу для розуміння загальномовних законів і явищ із опорою на граматику як рідної, так й іноземної мови шляхом ретроспекції, порівняння і співставлення у синхронії та діахронії. Ілюстративний матеріал на цьому етапі передбачає унаочнення теорії, практична складова критерію полягає у досягненні розуміння та розпізнаванні типів відмін іменників за скороченим словниковим записом. Відібраний матеріал має відповідати наступному змістовому та практичному навантаженню: представлення у скороченому записі іменників всіх п'яти відмін; особливості повного запису форм родового відмінка однини іменників; правило «пошуку» іменної основи за формою родового відмінка однини, зміни основ та словоформ латинського іменника. Скорочений словниковий запис латинських іменників не лише є ідентичним із подачею іменників у словниках рідної мови, але є спадком античної лексикографічної традиції. Зорово відбувається запам'ятовування орфографії слів; відпрацьовуються та удосконалюються фонетичні навички (читання дифтонгів, буквосполучення, наголос). Доцільно, на нашу думку, у відборі лексичного матеріалу дотримуватися принципу «вже відомих з англійської/німецької/французької мови» слів, даючи змогу студентам самим запропонувати переклад слова із опорою на відому іншомовну лексику.

Критерій словотвірної цінності [1, с. 56] визначає такі іменні основи, що є легко впізнаваними, функціонально-семантично насиченими, продуктивними термінологічно та деривативно: *terra, familia, filia, numerus, populus, mater, pater, homo, examen, senatus, manus, domus, dies etc.*

Критерій частотності виділяється з комплексного функціонування принципів частотності та необхідності й визначає ступінь розповсюдження граматичного явища, виходячи із статистичного підрахунку кількості вживань тої чи іншої лексичної одиниці [3, с. 109]. З уваги на це, вважаємо, що частотність вживання тих чи інших іменників залежить від авторського відбору граматичних вправ і завдань, текстів і сентенцій, виходячи із вимог Програми дисципліни «Латинська мова».

Критерій рідної мови [3, с. 109-110] нами не розглядається як домінуючий, скоріше він використовується як додатковий для порівняння із латинською та сучасними іноземними мовами на синхронному зрізі. Водночас проектування, рецепція латинських лексем на тло рідної мови позитивно впливає на усвідомлення тісних генетичних зв'язків європейських мов, їхнього спільного індоєвропейського «минулого», постійним процесам запозичення, асиміляції латинських лексичних одиниць, твірних основ та терміно-елементів у розвитку та збагаченні лексиконів сучасних мов, зокрема, рідної. Близьким до описаного є критерій опори на іноземну мову із тією

Таблиця 1

Declinatio	I	II	III		IV	V
			consonans	vocalis m, f, n		
Genus	f (m)	m, n (f)	m, f, n		m, n (f)	f (m)
Nominativus	-a	-us -er (m) -ir	varia	-e -ar- -al	-us (m) -u (n)	-es
Genetivus	-ae	-i		-is	-us	-ei
Exemplaria	terra, ae f rosa, ae f familia, ae f	magister, tri m numerus, i m verbum, i n	homo, inis m aer, aeris m regio, onis, f civitas, atis f jus, juris n nomen, inis n	mare, is n exemplar, is n animal, is n	fructus, us m cornu, us n	res, rei f
Exceptiones	poeta, ae m pirata, ae m	populus, i f	elephas, antis m gaster, tris f finis, is m pertussis, is n Iuppiter, Iovis m sanguis, is m os, ossis n or, oris n	civis, is m/f dens, dentis m mens, mentis, f ars, artis m	domus, us f manus, us f	dies, ei m/f

відмінністю, що паралельно із «впізнанням» окремих лексичних одиниць, історико-порівняльний аналіз дозволяє розглянути граматичну перебудову всередині сучасних іноземних мов в бік її спрощення, «ущільнення» граматичних, зокрема, відмінкових форм (в англійській мові до двох). Стрункість та структурованість латинської граматичної системи колись асимільована «новими» європейськими мовами зазнала суттєвих змін, але майбутній педагог-філолог в подальшому вивчатиме історію, теоретичну граматику і лексикологію іноземної мови, застосування ж даного критерію дозволяє вже на початковому етапі становлення молодого філолога сформувати у нього уявлення про системність та універсальність мовних явищ.

Безперечно цінність граматичного матеріалу залежить від лексичного й навпаки, тому й мовна інтерпретація типів відмін латинського іменника відбувається поступово, від простого до складного, нашаровуючи знання, вміння та навички. Так, вивчення й подальше практичне закріплення граматичних категорій іменника латинської мови, покроково відбувається при вивченні всіх п'яти відмін іменників, трьох відмін прикметників та присвійних займенників латинської мови. Складність завдань, вправ і текстів зростає по мірі опанування новим граматичним матеріалом. Ступеневість подання граматичного матеріалу обумовлена не лише традиційною подачею латинської граматики, але й синтаксису: при вивченні дієслівних пасивних форм поступово вводимо пасивні конструкції *ablativus auctoris* та *ablativus instrumenti*, які не видаватимуться студентами новими з уваги на наявність подібних конструкцій в сучасних іноземних мовах, а вдало підібраний комплекс завдань і вправ розвиватимуть вміння критичного перетворення змісту речень і граматичної компетенції студентів.

Окреслені критерії відбору лексичного матеріалу типів відмін латинського іменника дозволяють визначити обсяг тих знань, вмінь та навичок, якими повинні оволодіти майбутні педагоги-філологи у процесі формування граматичної компетенції, що визначається як «здатність розуміти значення та розпізнавати правильно оформлені вирази та речення» [3, с. 107-110].

Студенти повинні опанувати: знаннями з історії розвитку типів відмін латинського іменника; історичними аспектами розвитку основ латинського іменника; системою граматичних категорій латинського іменника (у цілому); типами іменних основ і фонетичних явищ всередині іменних основ; парадигмою відмінювання латинських іменників залежно від типу відміни; функціональною семантикою відмінкових форм на рівні простого синтаксису.

Добір лексичного матеріалу скеровано на набуття студентами граматичних навичок на рівні рецептивного відтворення та відносно пасивного розпізнавання граматичних типів відмін латин-

ського іменника; визначення граматичних основ латинських іменників, граматичних форм латинського іменника за зовнішніми ознаками (граматичними закінченнями) на рівні словоформи, виразу, простого речення, семантики відмінкових форм латинського іменника; розуміння значення слів; послівного перекладу виразів, простих речень та сентенцій; пошук еквівалентів та аналогів типів відмін у рідній та іноземних мовах.

Рецептивні граматичні компетенції накопичуються та закріплюються під час подальшого читання латинських зв'язних текстів різної тематики.

Зауважимо, що типи відмін латинського іменника розглядаються лише як первинний компонент граматичної компетенції майбутніх педагогів-філологів сукупно із теоретичними знаннями, що в подальшому закріплюються читанням, аналізом та тлумаченням латинських адаптованих текстів. Через вивчення давніх зразкових текстів, студенти привчаються до серйозного читання та зважування кожного слова – навичка дорожча, особливо для майбутнього філолога-перекладача. Навичка вдумливого читання дає змогу зрозуміти механізм (стилістично) грамотного письма, ставши на перший щабель критичного відношення до тексту та інформації.

Згідно описаних критеріїв нами запропоновано унаочнення типів відмін латинського іменника, представленого у вигляді таблиці.

Вважаємо, що вивчення класичних мов сьогодні має бути закладено в ціннісні основи освіти, недосяжна етичність та естетична зразковість яких можуть взяти на себе відповідальність за цілісність освіти та виховання, синтезуючи та наповнюючи їх змістом. Сучасний студент-філолог поступово втрачає вміння вдумливо оцінювати іншомовний матеріал, гублячи та залишаючи обабіч сутність людської думки. На жаль, десятиліття навчання сучасним європейським мовам, метою якого були практичне оволодіння навичками читання та письма, що зараз нещадно критикується, по своїй суті ще й досі залишається лінгвістично неавантаженою й «обезмовленою». Втрата ціннісних орієнтирів, слідом за ними моральних, дезорієнтує людину, спотворює уявлення про стиль. У гонитві за мовною компетенцією, зміною бачення та сприйняття світу, часто неприйнятних та неадаптованих, вимиваються національні цінності, змінюється національний менталітет. І хоча сучасний світ поступово втрачає інтерес до класичних мов, латинська мова бачиться нами хранителькою академічної традиції, зняряддя підготовки висококваліфікованих кадрів, еталоном майстерності, не «мертвою», а законсервованою до тих часів, коли знадобиться зразковий «ген» для народження «високої культури».

Наступним етапом дослідження є апробація комплексу вправ та завдань, покликаних сформувати і закріпити граматичну компетенцію майбутніх педагогів-філологів.

Список літератури:

1. Кацман Н. Л. Методика преподавания латинского языка [Текст]: учебное издание / Н. Л. Кацман. – М.: Владос, 2003. – 256 с.
2. Оленич Р. М. Латинська мова [Текст]: підручник для студ. ф-тів іноземної філології вищих навч. закл. / Р. М. Оленич. – 2. вид., випр. – Львів: Світ, 2001. – 350 с.
3. Сторчевая Т. В. Система перфекта латинского языка как компонент грамматической компетенции будущих филологов [Электронный ресурс] / Т. В. Сторчевая // Ярославский педагогический вестник – 2013 – № 2 – Том II (Психолого-педагогические науки) С. 107-112. – Режим доступа: http://vestnik.yspu.org/releases/2013_2pp/27.pdf (дата звернення 30.01.2018 р.) – Назва з екрана.
4. Сторчова Т. В. Методика навчання майбутніх філологів системи перфекта латинської мови [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Сторчова Тетяна Володимирівна; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2013. – 280 с.
5. Шовковий В. М. Методичні основи застосування взаємозіставного методу в навчанні граматики класичних мов: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Шовковий В'ячеслав Миколайович. – К., 2004. – 255 с.

Третьякова Е.В.

Ровенский государственный гуманитарный университет

ТИПЫ СКЛОНЕНИЙ ЛАТИНСКОГО СУЩЕСТВИТЕЛЬНОГО КАК КОМПОНЕНТ ГРАММАТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ФИЛОЛОГОВ**Аннотация**

В статье аргументировано общекультурное значение латинского языка. Акцентировано на важности его изучения в условиях модернизации системы образования. Подчеркнуто ценностные ориентиры классических языков. Определено и описано критерии отбора грамматического материала типов склонений латинского существительного. Конкретизировано знания и умения необходимые для формирования грамматической компетенции будущих педагогов-филологов.

Ключевые слова: типы склонения латинского существительного, грамматическая компетенция, критерий отбора.

Tretiakova K.V.

Rivne State University of Humanities

TYPES OF LATIN NOUN DECLINATIONS AS A COMPONENT FUTURE TEACHER-PHILOLOGISTS' GRAMMATICAL COMPETENCE**Summary**

The article presents culture common significance of Latin. It is accented on importance of its learning under conditions of modernization of the system of education. Value of Classic languages is also underlined. Criteria of selection grammatical material of types of Latin noun declension are identified and described. Awareness and abilities necessary for forming future teacher-philologists' grammatical competences are concretized.

Keywords: types of Latin noun declensions, grammatical competence, selection criterion.